વીર સંવત ૨૪૯૨, વૈશાખ વદ ૬, મંગળવાર
તા. ૧૦-૦૫-૧૯૬૬
ગાથા–૩૨ થી ૩૩ પ્રવચન નં. ૩૬

આ 'ઇષ્ટોપદેશ'. ૩૨મી ગાથાનો છેલ્લો હિન્દી શ્લોક છે. ૩૨ ગાથા પૂરી થઈ એનો છેલ્લો શ્લોક.

दोहा - प्रगट अन्य देहादिका, मूढ़ करत उपकार।
सज्जनवत् या भूल को, तज कर निज उपकार।।३२।।

તે દી' આ શ્લોક નહોતો આવ્યો. શું કહ્યું? એની સાથે પછી ૩૩ની સંધી છે. '**પ્રગટ અન્ય દેહાદિકા...**' કર્મ અને શરીર એ પ્રગટ જડ અને પર છે. '**મૂઢ કરત ઉપકાર...**' એ જડનો ઉપકાર અનાદિથી અજ્ઞાની કરે છે–એની સાવધાનીમાં રોકાણો છે. એની સાવધાની–એના ઉપર લક્ષ કરીને આનું આમ થાય, આનું આમ થાય. થાય તો ક્યાં છે એનામાં? શરીરને ઠીક રહે, કર્મ ઠીક બંધાય, આ બધી બહારની વ્યવસ્થા (ઠીક રહે). પરપદાર્થમાં ઠીકમાં દેહાદિક પ્રગટ અન્ય છે એને મૂઢ પોતાની સાવધાની છોડી અને અન્યની સાવધાનીમાં

રોકાયેલો પરનો ઉપકાર કરે છે. કર્મ બાંધે છે. કર્મ બાંધે છે એ કર્મનો ઉપકાર છે. ઇ કર્મને ઉપકાર કરે છે.

મુમુક્ષુ :– બીજાનું કરી શકાય છે ને!

ઉત્તર :– ઉપકારની શું વ્યાખ્યા થઈ આ? કર્મ બાંધે એ ઉપકાર કર્યો કહેવાય, કર્મ તોડે એ આત્માનો ઉપકાર કર્યો કહેવાય, એમ. સમજાણું કાંઈ? દેહાદિની બહારની દેશના, કુટુંબ, છે ને અંદર? ઇ બધું આવી ગયું છે. દેહ, કર્મ આદિનો ઉપકાર કરું એવી એની ભાવના છે. ઉપકાર એટલે એનું કાંઈ ઠીક થાય, એમ.

મુમુક્ષુ :– શરીર સારું રહે.

ઉત્તર :– સારું રહે પણ સારું રહે તો એને કારણે રહે. મફતનો ઉપકાર માને છે કે, હું આને સારું કરું છું.

'સજ્જનવત્ યા ભૂલ કો,...' સજ્જન માણસ પરને જ્યાં સુધી પોતાનું માનતો ત્યાં સુધી એને સેવા આદિ કરતો. પણ જ્યાં ભૂલ (દેખાણી) કે, આ તો પર છે, આ તો મારા દુશ્મનો છે. એમ જાણે તો પરની સેવા સજ્જન જીવો છોડી દે અને પોતાની સેવા કરે. એમ **'સજ્જનવત્ યા ભૂલ કો, તજ કર નિજ ઉપકાર.'** પોતાનો ઉપકાર કરે, પરનો ઉપકાર છોડી દે. પરની સાવધાની કરવી એ જ પરનો ઉપકાર છે. સ્વની સાવધાની કરવી એ નિજનો ઉપકાર છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ ૩૨મા (શ્લોકનો દોહો થયો).

ઉપકાર કરી શકે છે એ અહીં પ્રશ્ન નથી પણ ભાવમાં એનું કેમ ઠીક થાય, કર્મ ઠીક બંધાય, શરીર ઠીક રહે, દેશ ઠીક રહે, કુટુંબ ઠીક રહે, નાત ઠીક રહે એવો જે ભાવ (થાય છે) એ પરનો ઉપકાર કરવાનો ભાવ (છે). એ પરને મદદ કરે પણ પોતાના આત્માનું નુકશાન કરે. માટે પરના ઉપકારનો ભાવ છોડી પોતાના આત્માના હિતનો ઉપકાર કરવો એ સજ્જનનું કર્તવ્ય છે.

મુમુક્ષુ :– સ્વાર્થી કહેવાય.

ઉત્તર :– સ્વાર્થી જ છે ને! કોણ બીજું કોઈ કરતું હતું? પરનું કરે છે કોણ? એને ભાવ એમ (થાય) કે, હું આનું કરું... આનું કરું... આનું કરું. મારું કરું એ નહિ, આનું કરું. કર્મ બાંધું એ પણ કર્મને ઉપકાર કર્યો કહેવાય.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– એનો અર્થ થયો અજ્ઞાનભાવથી સ્વની સેવા છોડી પરની સેવા કરે છે. એનો અર્થ જ એ થયો.

મુમુક્ષુ :– દીર્ઘદૃષ્ટિ છે, પરનું કરશે તો મારું પણ ઠેકાણું થશે.

ઉત્તર :– ધૂળનુંય નહિ થાય, અજ્ઞાન થાશે. આવ્યું હતું ને ત્યાં? જુઓ! આવ્યું હતું અંદર. અજ્ઞાનથી જુઓ! **'કર્મ અથવા શરીરાદિક, ઇનકા અવિદ્યા-અજ્ઞાન અથવા મોહકે વશસે**

જો ઉપકાર કિયા જાતા રહા હૈ,...' જુઓ! વિશદાર્થમાં છે અર્થ.

મુમુક્ષુ :- ....

ઉત્તર :- બધા અજ્ઞાનના પોટલા જ પડ્યા છે આખા. આખી દુનિયા, જ્ઞાની સિવાય, અજ્ઞાનથી પરનું કાંઈ થાય એમ કરી રહ્યા છે. મારું ભલે ગમે તેમ થાવ. તમારું કલ્યાણ થાવ, તમને ઠીક થાય, તમને મારાથી મદદ મળે, મારાથી તમને થોડી પણ સેવા મળે તો બસ છે, આપણે ઘણું છે. મૂઢ છે, કહે છે. કહો, 'ચંદુભાઈ'! જુઓને! બાયડી, છોકરા, કુટુંબ શરીરને કેમ ઠીક રહે એ પહેલું કરવા મથે છે.

મુમુક્ષુ :- પણ શરીર સરખું હોય તો બીજું થાય ને.

ઉત્તર :- ધૂળમાંય સરખા રહેતા નથી. રાખવામાં માંગે તોય રહે નહિ. એ તો એને કારણે રહે છે. કેમ 'મગનભાઈ'! 'મગનભાઈ' ઘણાં વખતથી શરીરને સંભાળતા હતા. પણ ઘડીકમાં આમ થઈ જાય, ઘડીકમાં આમ થઈ જાય. પણ એની પર્યાય એને કાળે થવાની હોય (એને) કરે કોણ? આહાહા..! અરે..! પોતાની સામું જોને એકવાર, એમ કહે છે. પર સામું જોઈને પરના કામ કરવામાં તારો સાવધાન (ભાવ), અજ્ઞાન ભાવે રોકાયેલો છે એમ કહે છે અહીં તો. સમજાણું? ભગવાનઆત્મા પોતાનો નિજ ઉપકાર છોડી અજ્ઞાનભાવે પરનો ઉપકાર ને પરને મદદ ને પરને ઠીક કરું એવા ભાવમાં અજ્ઞાનને લઈને પરની વૃદ્ધિ થાય છે. એમાં આત્માને તો હાનિ થાય છે.

यहाँपर शिष्य कहता है कि किस उपायसे अपने और परमें विशेषता (भेद) जानी जाती है, और उसके जाननेवालेको क्या होगा? किस फलकी प्राप्ति होगी? आचार्य कहते हैं-

गुरूपदेशादभ्यासात्संवित्तेः स्वपरान्तरम्।
जानादि यः स जानाति, मोक्षसौख्यं निरन्तरम्।।३३।।

अर्थ :- जो गुरुके उपदेशसे अभ्यास करते हुए अपने ज्ञान (स्वसंवेदन) से अपने और परके अन्तर को (भेदको) जानता है। वह मोक्षसम्बंधी सुखका अनुभवन करता रहता है।

विशदार्थ :- गुरु कहिये धर्माचार्य अथवा गुरु कहिये स्वयं आत्मा, उसके उपदेशसे सुदृढ़ स्वपर विवेक ज्ञानके पैदा करनेवाले वाक्योंके और उसके अनुसार अभ्यास करना चाहिये। बार बार अभ्यास करनेसे संवित्ति-अपने लक्ष्यका अनुभव होने लगता है। उस संवित्ति (स्वसंवेदन) के द्वारा जो स्वात्माको परसे भिन्न जानता देखता है, भिन्न आत्माका

अनुभव करनेवाला मोक्ष-सुखको निरन्तर-हमेशा विच्छेद रहित अनुभव करने लग जाता है। क्योंकि वह मोक्ष-सुखका अनुभव, कर्मोंसे भिन्न आत्माका अनुभवन करनेवालोंको होता है, अन्योंको नहीं। जैसा कि तत्त्वानुशासनमें कहा है - `तदेवानुभंवश्चाय०,'

उस आत्माका अनुभवन करते हुए यह आत्मा, उत्कृष्ट एकाग्रताको प्राप्त कर लेता है, और इसी तरह मन तथा वाणीके अगोचर अथवा वचनोंसे भी न कहे जा सकनेवाले स्वाधीन आनन्दको प्राप्त कर लेता है।।३३।।

दोहा - गुरु उपदेश अभ्याससे, निज अनुभवसे भेद।
निज पर को जो अनुभवे, लहै स्वसुख वेखेद।।३३।।

હવે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. **'યહાઁપર શિષ્ય કહતા હૈ કિ કિસ ઉપાયસે અપને ઔર પરમેં વિશેષતા (ભેદ) જાની જાતી હૈ,...'** પોતાનું ને પરનું જુદાપણું ક્યા ઉપાયથી જાણવામાં આવે? પોતે અને પરની ભેદતા, જુદાઈતા, અનેકતા (કઈ રીતે જણાય?) **'પરમેં વિશેષતા જાની જાતી હૈ,...'** ક્યા ઉપાયથી? **'ઔર ઉસકે જાનનેવાલેકો ક્યા હોગા?'** ક્યા ઉપાયથી જુદા જણાય અને જુદા જાણવામાં ફળ શું? એને શું થાય? જુદા જાણનારને થાય શું? **'કિસ ફલકી પ્રાપ્તિ હોગી?'** બે પ્રશ્ન થયા. શું કહ્યું? ક્યા ઉપાયથી (ભિન્નતા જણાય)? તમે કહ્યું કે, પરનો ઉપકાર ન કરવો અને પોતાનો ઉપકાર કરવો તો પોતે અને પરને ક્યા ઉપાયથી જુદા જાણવા? અને જુદા જાણ્યે તેને જુદા જાણનારને ફળની પ્રાપ્તિ કેવી થાય? એમ શિષ્યનો પ્રશ્ન છે. એનો ઉત્તર.

गुरूपदेशादभ्यासात्संवित्तेः स्वपरान्तरम्।
जानाति यः स जानाति, मोक्षसौख्यं निरन्तरम्।।३३।।

અર્થ :– 'જો ગુરુકે ઉપદેશસે અભ્યાસ કરતે હુએ...' ગુરુએ કહેલા ઉપદેશથી. જુઓ! પહેલું એ જ આવ્યું. અજ્ઞાની નહિ, કોઈ પોતાની મેળાએ નહિ, ભાઈ! એમ કહ્યું. સમજાણું કાંઈ? પોતાની મેળાએ વાંચીને અભ્યાસથી નહિ.

મુમુક્ષુ :– પોતે પોતાની મેળે ...

ઉત્તર :– ના ઇ પછી કહેશે. પણ પહેલું આ કરીને પછી તો એનો અર્થ પોતે કરશે. ગુરુ બેય છે–તુંય તારો ગુરુ ને એ ગુરુ, એમ. કહો, સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– અમે તો વારંવાર એમ જ કહીએ છીએ કે તમારા વિના ન થાય.

ઉત્તર :– ન થાય એમ નથી. એને થવાનું હોય ત્યારે એવું હોય એમ કહેવામાં આવે છે. ન થાય એમ નહિ. આમ થાય છે એમ વાત છે અહીં તો. પછી તો ગુરુને ઉડાડી દેશે પણ નિમિત્તપણું પહેલું સિદ્ધ કરે છે.

મુમુક્ષુ :– પહેલા સ્થાપન કરવું અને પછી ઉડાડવું!

ઉત્તર :– ઇ સ્થાપે એટલે એને સમજવામાં ગુરુનો ઉપદેશ નિમિત્ત છે. અને કહે છે ઇ ગુરુ શું કહે છે ઇ કહેશે. ગુરુ એમ કહે છે કે, સ્વ-પરની જુદાઈ કર એમ એનો ઉપદેશ છે. એમાં પાછા ઉપદેશ દેનારા પણ જુદા પડી ગયા. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– ભૂલભૂલામણી નથી?

ઉત્તર :– કાંઈ ભૂલભૂલામણી જરીએ નથી. એને લાગે એટલે શું થાય? 'ન્યાલભાઈ'! આહાહા..!

કહે છે, **'ગુરુકે ઉપદેશસે...'** એક વાત, **'અભ્યાસ કરતે હુએ...'** બીજી વાત. ગુરુના ઉપદેશથી અભ્યાસ કરનારો, એમ બે વાત છે. પોતાની મેળે અભ્યાસ નહિ કરનારો, અજ્ઞાનીના ઉપદેશથી (અભ્યાસ) નહિ કરનારો. સમજાણું કાંઈ? ધર્માત્મા ગુરુના ઉપદેશ દ્વારા. ધર્માત્મા ગુરુ, એના ઉપદેશથી **'અભ્યાસ કરતે હુએ...'** અભ્યાસ કરવાથી. હવે ગુરુના ઉપદેશમાં આવ્યું છે શું? અને એ અભ્યાસ શું કરે છે?

'અપને જ્ઞાન (સ્વસંવેદન) સે અપને ઔર પરકે અન્તર કો (ભેદકો) જાનતા હૈ.' જુઓ! પાછું આવ્યું. **'અપને સે...'** દેખો! એ ગુરુના ઉપદેશથી અભ્યાસ કરતાં થકા પોતાથી, સ્વસંવેદનથી. પાછું એ આવ્યું. પેલો ઉપદેશ પડ્યો રહ્યો, એની કોરનું લક્ષ (છૂટી ગયું). સમજાણું કાંઈ? **'અપને જ્ઞાન (સ્વસંવેદન) સે...'** પોતાના જ્ઞાનના સ્વતઃ અનુભવથી. આત્મા જ્ઞાન સ્વરૂપ એ શુદ્ધ ચૈતન્ય (છે) એમ પોતાના સ્વસંવેદનથી. પોતાના સ્વસંવેદનથી આ આત્મા આનંદ છે એમ, અને પરને–પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ રાગ, શરીર એ બધા પર (એમ જાણે છે). **'અપને ઔર પરકે અન્તર કો...'** બેની જુદાઈને (જાણી લે છે). ગુરુએ ઉપદેશ એ આપ્યો હતો એના અભ્યાસમાં એને પોતાના જ વેદનથી ન્યાં સીધું સ્વસંવેદન આવી ગયું. સમજાણું કાંઈ?

ગુરુએ કહ્યું હતું કે, તે તારો સ્વભાવ શુદ્ધ આનંદ છે અને રાગાદિ વિકલ્પ આદિ એ બધા પર છે. એમ જે ઉપદેશ દીધો હતો એનો અભ્યાસ કરવાથી પોતાના સ્વસંવેદન દ્વારા–પોતાના જ્ઞાનથી જ્ઞાનને જાણવા દ્વારા–આ આત્મા ને આ પર છે એમ જ્ઞાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો બધી માખણની ગાથાઓ છે. એકલું તરતું સત્ય! ભેદ... ભેદ... ભેદ... સમજાણું?

'અપને ઔર પરકે અન્તર કો,...' આંતરાને, જુદાઈને, **'(ભેદકો) જાનતા હૈ.'** ગુરુએ એ જ કહ્યું હતું. પરથી તારું જુદું સ્વરૂપ છે, તારાથી તે પર જુદા, એમ ઉપદેશ આપ્યો હતો. એ ઉપદેશ તેને યથાર્થ ઉપદેશ કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! તું તો આત્મા છો ને! અનંત આનંદનું ધામ, અનંત સુખધામ તું છો. અને રાગાદિ વિકલ્પો એ બધા પર આસ્રવતત્ત્વ છે. શરીરાદિ બધા અજીવતત્ત્વ છે. એમ ઉપદેશ દ્વારા (ભેદ જાણ્યો). જુઓ!

આ અભ્યાસ. આ સંસારનો અભ્યાસ કેળવણી કરે છે એ પાપનો અભ્યાસ (છે).

સવારે ન્યાં પૂછતાં હતા કે, અમારે અભ્યાસ ન કરવો? એમ 'રાજકોટ'માં પ્રશ્ન હતો. કરવા ન કરવાનો (પ્રશ્ન નથી). મોહ છે તો કર્યા વિના રહેવાનો ક્યાં? પણ એનું સ્વરૂપ શું છે એ જણાય છે અહીં તો. ભણવાનો ભાવ સંસારની એ બધી કેળવણી તો બેને એક મનાવવાની કેળવણી છે, એ કેળવણી જ એવી છે કે, બેને એક મનાવવું. આમ કરું તો આમ લાભ થાય ને આમ કરું તો આમ થાય, આમ કરું તો આમ થાય. એવું બધું શીખવાડશે. શું હશે? એમ શીખવાડે છે, લ્યો! આ એમ કહે છે. એમ શીખવાડતા હશે તમારા ભાઈ? સાઈન્સ શીખો તો તમને જ્ઞાન થશે. તો ઇ વાત ખોટી. સાઈન્સ શીખો તો તમે વિચક્ષણ થશો. એ વાત ખોટી. શીખો તો જગતમાં આપણે કેળવણીથી ઊંચા ઉઠીએ, કેળવણી પામેલા હોય તો ઊંચા ઉઠીએ એ વાત ખોટી. એ.. 'દેવાનુપ્રિયા'! 'રાજકોટ'માં એવો પ્રશ્ન ઉઠ્યો હતો. પણ રહે શેનો? મોહી પ્રાણી છે એ કેળવણી લીધા વિના રહેશે નહિ. પણ એ કેળવણી સ્વ-પરને એક મનાવવાની કેળવણી છે. સમજાણું કાંઈ? આ કેળવણી સ્વ-પરને જુદી પાડવાની છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સરવાળો તો ન્યાં આવ્યો, દેખો!

ગુરુના ઉપદેશમાં પણ એ હતું. અભ્યાસ કર્યો હતો એ. શું (અભ્યાસ કર્યો)? આત્મા જ્ઞાયક ચૈતન્યજ્યોત છે, રાગાદિ વિકલ્પ એ પર છે. એમ સ્વસંવેદન–જ્ઞાનના જ્ઞાનથી સ્વને વેદીને સ્વને પરને જાણે છે. બેનો આંતરો, બેનો ભેદ, બેની જુદાઈ, બેની વિશેષતા સ્વસંવેદન જ્ઞાનથી જાણવામાં આવે છે. એમ કહે છે. બીજા કોઈ જ્ઞાનથી એ જાણવામાં આવતું નથી. કહો!

મુમુક્ષુ :– વાંચીને અભ્યાસ કરે ઈ...

ઉત્તર :– એકાકાર થવું એ અભ્યાસ. વાંચે શું? અંદરમાં જ્ઞાયક ચૈતન્ય છું, આ રાગાદિ વિકલ્પ ઉઠે એ પર તરફ છે, એમ અંદરમાં અભ્યાસ કરવો. એ અભ્યાસ. પુસ્તક પાનાના અભ્યાસની અહીં વાત નથી. સમજાણું કાંઈ? સ્વ-પરને જુદા પાડવાનો અભ્યાસ. જુદા પડવામાં સ્વસંવેદન થયું ત્યારે યથાર્થ સ્વ અને પરનું જ્ઞાન થયું. કહો!

'વહ મોક્ષસમ્બંધી સુખકા અનુભવન કરતા રહતા હૈ.' એવો સ્વસંવેદન જ્ઞાની સ્વ ને પરને જુદો જાણનાર મોક્ષમાં જે અનંત આનંદ છે એવો આનંદનો અનુભવ કરતો રહે છે. એનું ફળ એ છે એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :– મોક્ષ થાય ત્યારે ને!

ઉત્તર :– અરે..! અહીંની વાત છે, મોક્ષની ક્યાં વાત છે? મોક્ષ સંબંધીનો સુખનો અનુભવ એની વાનગીમાં સ્વસંવેદનમાં એના ફળ તરીકે આવે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? સંસારની કેળવણીમાં દુઃખનું વેદન આવે છે. સમજાણું? આ ઇજનેરનું, આ વકીલાતનું, આ ડૉક્ટરનું, આને કાપડનું, આ હીરાનું... 'ચીમનભાઈ'! તમારા હીરા. એ પણ બધું ભણતર છે ને! જેને જે હોય ઇ લ્યોને! કરિયાણાનું જ્ઞાન હોય એને, હોં! હજારો કરિયાણા. આનું

આ ને આનું આ ને આ. 'મગનભાઈ'ને શું છે? મણીયારાનું, ચણીયારા ને મણીયારા ને... એ સંબંધીનું જ્ઞાન એ સ્વ-પરની એકતા બતાવનારું દુઃખરૂપ છે.

એમ કહે કે, એનો અભ્યાસ કરો. અભ્યાસ કરો તો પાવરધા થઈ જશો. અભ્યાસ માટે દુકાને બેસે છે ને પહેલા! આ હીરા-માણેકને માટે, ફલાણા માટે, કોઈ પણ વકીલાત હોય તો થોડું બે ચાર વર્ષ એનો અભ્યાસ કરે ને! પ્રેક્ટીસ. 'દેવજીભાઈ'! 'દેવજીભાઈ'એ આ મકાનના પહેલા શીખવાની પ્રેક્ટીસ કરી હશે ને થોડી ઘણી? પછી માંડી આ. કહો, સમજાણું અહીં? કહે છે કે, જેમાં પરનું કરી શકે અથવા પરના જ્ઞાનથી લાભ થાય એવું બતાવનારના દુઃખનો પ્રત્યક્ષ (અનુભવ થાય છે). સ્વ ને પરની જુદાઈ ન જાણતા, સ્વ ને પરની એકતા જણાતા તેના ફળરૂપે દુઃખ ભોગવે છે.

મુમુક્ષુ :– મોક્ષસુખ માટે પહેલા

ઉત્તર :– આ છે. મોક્ષ એટલે છૂટવું. મોક્ષ એટલે આત્મા જેવો છે એને એ રીતે રાખવો એનું નામ મોક્ષ. મોક્ષ એટલે શું? આત્મા જેવો રાગથી પર છે એવો ને સ્વના સ્વભાવથી અભિન્ન એક છે એમ એને રાખવો એ મોક્ષ. ત્યાંથી મોક્ષની શરૂઆત થઈ ગઈ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'વહ મોક્ષસમ્બંધી સુખકા અનુભવન કરતા રહતા હૈ.' વર્તમાન એને મોક્ષનો જે આનંદ છે એવો સ્વ-પરની જુદાઈમાં, સ્વની એકતા ને પરની પૃથકતામાં છૂટો પડ્યો તેટલો મોક્ષનો, સુખનો આનંદ અનુભવે છે એમ કહે છે, ભાઈ! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! કથનની પદ્ધતિ (છે) ને! આ 'ઇષ્ટોપદેશ' છે. ભગવાનઆત્મા એકલો આનંદમૂર્તિ છે, રાગાદિ દુઃખરૂપ છે એમ સ્વસંવેદન દ્વારા પોતાનું ને પરનું જ્ઞાન થતાં બેની એકતા તૂટીને પૃથકતા થઈ એટલો આત્માનો પરથી છૂટાપણાના મોક્ષના આનંદનું વેદન તેના ફળમાં આવે છે. 'મગનભાઈ'! આહાહા..! કહો, 'ચંદુભાઈ'! અહીં તો રોકડીયું છે, કહે છે. આહાહા..! પેલું દુઃખ પણ રોકડીયું છે.

વિશદાર્થ :– 'ગુરુ કહિયે ધર્માચાર્ય...' જુઓ! ટીકાકાર પણ આગળ ગુરુ પોતાને લે છે ને એટલે પહેલેથી નાખે છે. ઇ શૈલી (છે). 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ની શૈલી જ એવી છે. **'અથવા ગુરુ કહિયે સ્વયં આત્મા,...'** લ્યો! પાઠમાં ગુરુ ઉપદેશ છે ને? પંડિતજીએ 'આશાધરજી'એ બે અર્થ કર્યા. એક તો ગુરુ એટલે ધર્માચાર્ય, ધર્માચાર્ય હોં! ધર્માચાર્ય કહેવામાં ધર્મ સ્વરૂપે પરિણમેલા આચાર્યો છે એમ કહેવું છે. અજ્ઞાની શાસ્ત્રની વાત કરે એ નહિ એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ધર્માચાર્ય એટલે એક ધર્માચાર્ય માથે નામ ધરાવ્યું, ભણ્યો-ગણ્યો છે, પરથી ભિન્નનું ભાન નથી એ ધર્માચાર્ય નહિ. સ્વ-પરની જુદાઈની ભાન દશા છે એ સ્વ-પરની જુદાઈનો ઉપદેશ આપે છે એ સ્વ-પરનો ભિન્નતાનો અભ્યાસ કરનાર કરે છે ત્યારે પરથી જુદો પડીને મોક્ષ જેવું સુખ અનુભવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'ગુરુ કહિયે ધર્માચાર્ય...' જુઓ! **'गुरूपदेशात् धर्माचार्यस्यात्मनश्च'** સંસ્કૃતમાં છે. અને **'ગુરુ કહિયે સ્વયં આત્મા,...'** વ્યવહાર ગુરુ પણ લીધા ને નિશ્ચય ગુરુ આત્મા (પણ લીધો). **'ઉસકે ઉપદેશસે...'** દેખો! ગુરુના ઉપદેશથી જે કહ્યું એ આણે જીલ્યું, જાણ્યું. એટલે ખરેખર પોતે ગુરુ થયો. સાંભળ્યું હોત ને અંદર સમજ્યો ન હોત તો ગુરુ પોતે ન થાત તો નિમિત્ત ગુરુ કહેવાત નહિ, એમ કહે છે, ભાઈ! આહાહા..! શું કીધું? ગુરુએ સ્વ-પરની જુદાઈની વાત કરી, સ્વ-પર જુદા છે, આત્મા આસ્રવતત્ત્વ જુદું, કર્મ જુદા, શરીર જુદા, અજીવ જુદા, અજીવતત્ત્વ જુદા, પુણ્ય-પાપતત્ત્વ જુદું, જ્ઞાયકતત્ત્વ જુદું. એમ જે ઉપદેશ કર્યો હતો એવો એણે અંતર જાણ્યો તો જાણનારે જાણ્યો ત્યારે પેલાના ઉપદેશથી (જ્ઞાન થયું) એમ કહેવામાં આવે છે. એટલે પોતે પોતાનો ગુરુ થયો. સમજાણું કાંઈ? પોતે પોતાનો ગુરુ થયા વિના ગુરુના ઉપદેશને એણે અભ્યાસ કર્યો એમ કહીં શકાતું નથી, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? બહુ વાત કીધી, ભાઈ!

તારા સ્વ-પરની એકતાનો અભ્યાસ તો અનાદિનો છે. હવે એમાં શું કરવું છે તારે? અને સ્વ-પર એમ બે કહેતાં જ બે છે જુદા ને એકતાનો અભ્યાસ (કરે છે). શું કીધું સમજાણું? સ્વ ને પર કહેતાં જ બે થયા અને એમ કહેતાં બે થયા ને બેને એક માનવા, થઈ રહ્યું એ તો ખોટું અજ્ઞાન થયું. સમજાણું કાંઈ? એટલે સ્વ-પરની ભિન્નતાનો ઉપદેશ ગુરુએ આપ્યો એવો જે આ એણે જીલ્યો, પોતે પોતાના સ્વ-પરના જ્ઞાનનો અભ્યાસ કર્યો. એ અભ્યાસ કરનારો પોતે પોતાનો ગુરુ છે. ગુણમાં મોટો, પોતે જ પોતાનો મોટો ગુરુ છે.

'ઉસકે ઉપદેશસે સુદઢ સ્વ-પર વિવેક જ્ઞાનકે પૈદા કરનેવાલે વાક્યોંકે...' દેખો! એના ઉપદેશથી કેવા વાક્યો હતા? **'સુદઢ સ્વ-પર વિવેક જ્ઞાનકે પૈદા કરનેવાલે...'** સુદઢ–જોરવાળા. સ્વ ને પરની જુદાઈ જ્ઞાન પેદા કરવા. લ્યો! સ્વ-પરના ભેદનું જ્ઞાન પેદા કરવાવાળું. સ્વ-પરના જુદાઈના જ્ઞાન પેદા કરવાવાળા વાક્ય હતા. સમજાણું કાંઈ? ઉપદેશ એવો હતો અને એવો જ ઉપદેશ ગુરુનો ત્રણેકાળમાં હોય. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! બહુ ટૂંકામાં આ ઉપનિષદ છે. વેદાંત કહે છે ને? (આ) જૈનનું ઉપનિષદ (છે). એ તો કોઈ પણ શાસ્ત્ર લ્યો અલૌકિક વાત છે ને!

મુમુક્ષુ :– ઉપનિષદમાં...

ઉત્તર :– એણે માનેલી વાત એની અપેક્ષાની. ટૂંકામાં કહ્યું હોય કાંઈ અને કહે, કાંઈ. એમ આવે છે આમાં, આમાં આવે છે ને? આપણે બતાવ્યું હતું તે દી'. બતાવ્યું કે નહિ? આ રહ્યું, જુઓ! પાછળ **'ઇસ ગ્રંથકો જૈન ઉપદેશમેં હી કહના ચાહિએ.'** પાછળ 'ઇષ્ટોપદેશ' અહીંયાં જુઓ! પાછળના પાને. ઇ વાત પહેલી વાંચતી વખતે થઈ ગઈ છે. 'ઇષ્ટોપદેશ' લાવો લાવો. ક્યાં ગયું? 'ઇષ્ટોપદેશ' પાંચમી લીટી **'ગ્રંથકો જૈન ઉપદેશ ભી કહના ચાહિએ.'** છે? કહો, સમજાણું? શરૂઆતમાં કહ્યું છે. શું કહ્યું?

કહે છે કે, ગુરુનો ઉપદેશ એવો હોય ને એને કહેવાય કે જેમાં સ્વ-પરની ભિન્નતા જણાય ને જાણે એનું નામ સાચો ઉપદેશ છે. આત્માએ પણ એવો ઉપદેશ એને આપ્યો. હે આત્મા! ગુરુએ કહ્યું એવું પોતે (કર્યું). સ્વ આત્મા, રાગાદિ પર એવો વિકલ્પ ઉઠાવ્યો. વાક્ય એનું એવું અંદરથી આવ્યું. સમજાણું કાંઈ? ગુરુના ઉપદેશના વાક્યો એવા આવ્યા, આત્માનું વાક્ય એવું આવ્યું. એણે કીધું કે, આત્મા જ્ઞાયક ચૈતન્ય, રાગાદિ પર એવો એણે વિકલ્પ પોતાથી સાંભળીને કર્યો કે આ જ્ઞાયક સ્વ, રાગાદિ પર. એવા વાક્યો એટલે વિકલ્પો એમાંથી ભિન્ન પડીને જ્ઞાનને વેદીને, પરને જાણીને પોતાના આનંદને મોક્ષના (સુખને) વેદે છે. એ એનું ફળ છે. ભેદજ્ઞાનનું એ ફળ (આવ્યું). આહાહા..! સમજાણું?

પર અને સ્વની એકતાનું જ્ઞાન છે ત્યાં દુઃખ છે, જ્યાં સ્વ-પરની જુદાઈનું જ્ઞાન છે ત્યાં સુખ છે. એ તો સીધી વાત છે. સમજાણું કાંઈ? કેમ હશે આ? એ.. 'જીતુ'! આ બધા અભ્યાસ-બભ્યાસમાં શું હશે? સુખ હશે કે દુઃખ? એય..! 'જ્યોતિ'! કુજ્ઞાન છે? આહાહા..! ભારે શૈલી પણ! જે બોધમાં એમ તરવરે કે આનાથી આમ થાય તો મને ઠીક પડે. મારું જ્ઞાન પણ પરવાળું, પરસન્મુખનું છે એને લઈને લોકની વ્યવસ્થા બહારમાં તો વિચક્ષણતા થાય ને! બહાર પદાર્થમાં ઠીક થાય ને! એ જ્ઞાન તદ્દન દુઃખરૂપ છે.

મુમુક્ષુ :– કર્મથી તો થાય ને!

ઉત્તર :– કર્મની વાત પણ ક્યાં છે.

મુમુક્ષુ :– કર્મનું જોર ઘણું છે.

ઉત્તર :– કર્મનું જોર-ફોર કે દિ' હતું? એનો ઊંધો ભાવ જોરવાળો હતો. પરને અને સ્વને એક માનનારની માન્યતા ઊંધી હતી. બે જુદા (છે) તેને એક માનતો (હતો). કર્મ હોય તો મને દુઃખ થાય. એ જુદાને એક માન્યું એ તો એની માન્યતા છે. કર્મ મને દુઃખી કરે છે એ બેની એકતા એની માન્યતામાં છે.

મુમુક્ષુ :– સીધી વાત છે, સિદ્ધ ભગવાનને કર્મ નથી તો દુઃખી નથી થતા.

ઉત્તર :– કર્મ કે દિ' નડતા હતા? અહીં પણ ક્યાં છે ને ન્યાં પણ ક્યાં છે? અહીંયા કર્મ ક્યાં છે ને ન્યાંય કર્મ ક્યાં છે. કર્મ કર્મમાં છે. આત્માની સાથે કર્મ એકપણે ક્યાં છે. કહો!

મુમુક્ષુ :– દૂધ અને પાણીની જેમ એક છે.

ઉત્તર :– બસ! એનો અર્થ થઈ ગયો કે દૂધ ને પાણી બેય જુદા છે. દૂધ, પાણીની પેઠે એકનો અર્થ કે બેય પદાર્થ જુદા છે. એક જગ્યાએ છે. એમ ભિન્ન છે તેને ભિન્ન પાડીને રહેવું એનું નામ ભેદજ્ઞાન છે. આહાહા..! કહો, સમજાણું?

'ઉસકે ઉપદેશસે...' જુઓ! ઉસકે એટલે બેય આવી ગયા, હોં! ધર્માચાર્ય ને ગુરુ સ્વયં આત્મા. પોતે પાછો ઉપદેશ અંદર પોતે કરે ત્યારે ઉપદેશ થાય ને! પેલાએ તો કીધું પણ

(આ કહે છે કે) આ સ્વ અને પર. એવું વાક્ય ઉઠ્યું, અંતરજલ્પ ઉઠ્યો. સમજાણું કાંઈ? એ ઉપદેશ પોતે પોતાને કર્યો. **'સુદૃઢ સ્વ-પર વિવેક જ્ઞાનકે પૈદા કરનેવાલે...'** પછી ભાષા કેવી છે? કે, સુદૃઢ. એમ લથડ-પથડ નહિ. સુદૃઢ. સ્વ-પર ભેદ કરનારું જ્ઞાન. લ્યો! વિકલ્પથી પણ લાભ થાય એમ માનનારે સ્વ-પરને એક માન્યું છે. સમજાય છે કાંઈ? નિમિત્તથી લાભ થાય, નિમિત્તથી નુકસાન થાય એ પણ સ્વ-પરને એક જ માને છે.

મુમુક્ષુ :– કર્મથી નુકસાન ન થાય?

ઉત્તર :– નુકસાન થાતું નથી ને (કર્મ) ખસે તો લાભ પણ થાતો નથી. એને લઈને લાભ નુકસાન ક્યાં હતું? પરને લઈને ક્યાં હતું? પર તે પર છે અને સ્વ તે સ્વ છે. ફક્ત માન્યું છે કે, આણે મને દુઃખી (કર્યો). એ તો એની એકત્વબુદ્ધિ છે. કહો, શું છે? 'મલૂપચંદભાઈ'! આહાહા..!

'સુદૃઢ સ્વ-પર વિવેક જ્ઞાનકે પૈદા કરનેવાલે વાક્યોંકે...' સુદૃઢ–જોરદાર, એમ. એમ લથડ-પથડ નહિ. વિકલ્પ પણ એવો ઉઠ્યો જોરદાર! સ્વ જ્ઞાયક આ છે અને રાગ પર છે. પર સન્મુખની વૃત્તિઓ પર છે, સ્વ સન્મુખમાં જવાનું જ્ઞાન સ્વ છે. એમ અંદર જોરદાર વિકલ્પ, વાક્ય આવ્યો. ગુરુનું વાક્ય ને આ વિકલ્પ. **'ઔર ઉસકે અનુસાર અભ્યાસ કરના ચાહિયે.'** પછી અંદર જુદા પાડવાનો અભ્યાસ કરવો, એમ કહે છે. જ્ઞાન ચૈતન્ય છે. એનાથી જેટલી વૃત્તિઓ પર સન્મુખની ઉઠે છે એ બધી પર છે, પર સ્વભાવી ચીજ છે, જ્ઞાનાનંદ તે ચૈતન્ય સ્વ સ્વભાવી ચીજ છે, એમ બેનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. **'ઉસકે અનુસાર,...'** ઉસકે અનુસાર એટલે ગુરુએ કહ્યું ને પોતાને એવો વિકલ્પ ઉઠ્યો. એને અનુસાર પરથી જુદા પાડવાનો અભ્યાસ કરવો. લ્યો! આ અભ્યાસ. કહો, 'રતિભાઈ'! ક્યો અભ્યાસ? હેડ માસ્તર અભ્યાસ કરાવે બધાને, શું કરાવે?

મુમુક્ષુ :– આવું બધું સાંભળ્યા પછી મનમાં વ્યથા થાય છે.

ઉત્તર :– ઇ એને યથાર્થમાં થાતી જ નથી. જુદાપણાનું ભાન થાય ત્યારે આ નહિ આ, આ નહિ આ. એમ કહે છે. આ સંસારના ભણતરો એ પણ પરસન્મુખનો વિકલ્પ છે, એ નહિ. મારી ચીજ આ છે એ પરથી ભિન્ન છે. મારો બોધ એ કેળવણી થઈ માટે થાય છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? આ 'નરસિંહ મહેતા'નું કહ્યું હતું ને? પોકાર આવ્યો હતો. 'નરસીંહ મહેતા' ને કો'ક આવ્યું હશે ભૂતડું, કો'ક આવ્યું હશે. ભગવાન તો પોતાના ભાવમાં પડ્યા છે. ભગવાન ક્યાં ન્યાં આવવા નવરા હતા. કોઈ ભગવાન નહિ. એણે માનેલો ઇ એના ભાવમાં પડ્યા છે. ઇ ક્યાં અહીં આવવા નવરા હતા. કોઈ આવ્યો હોય દેવ ને એવી કોઈ સ્થિતિ બની ગઈ હોય ને લોકોએ ઉભાડ્યો. શી ખબર શું થયું છે? લોકોની કલ્પનાની એવી લૌકિકમાં ઉઠેને...

મુમુક્ષુ :– એની માન્યતાને જરાક આંચ આવે ત્યાં રાડ પાડે.

ઉત્તર :– ઇ આવ્યું હતું, અંદરથી ચિઠ્ઠી આવી હતી. મહારાજ આમ જ્ઞાની થઈને કેમ આવું કહે છે? જે પર દ્રવ્ય છે, જેને જે માનતો હોય, લ્યોને! એ દ્રવ્ય એના ભાવમાં રહેલું છે. એનો ભાવ અહીં આવે ક્યાંથી? બીજાને કરે શું એ? દ્યે શું ને લ્યે શું? શું કીધું? પેલા કહે છે, મામેરા. કોણ પૂરે ને કોણ લે? મામેરા પૂર્યાં. કોઈ એવું ભૂતડું કદાચિત દેવ હોય, આનો પુણ્યનો યોગ હોય (તો) આવ્યું હોય. ભગવાન પોતાના વીતરાગ ભાવમાં પડ્યા છે. અને ભલે એ જે માને છે એ પોતાના જ્ઞાનમાં પડ્યા છે. સમજાય છે? પોતાની પર્યાયમાં છે. એ પર્યાય બહાર ખસીને અહીં આવે ક્યાંથી? ભારે ભ્રમણા જગતને. આહાહા..! કહો, સમજાણું આમાં? આ કેળવણીની વાત આવી તો ખળભળાટ ઉઠ્યો હતો. ત્યારે શું અમારે ન ભણાવવા છોકરાઓને? એય..! એમણે તો 'અમેરીકા'માં મોકલ્યા હતા, જુઓને! મોકલ્યા હતા કે નહિ 'સુમનભાઈ'ને? જાવ. પૈસા આપ્યા હશે, તે વિના ક્યાંથી જાતો હતો? કેમ? 'મલૂપચંદભાઈ'! આહાહા..!

'ઉસકે અનુસાર અભ્યાસ કરના ચાહિયે.' ભાષા જુઓ! કોના અનુસારે? ગુરુએ સ્વ-પરની જુદાઈનો ઉપદેશ જોરદાર વાક્યથી આપ્યો હતો, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :– ગુરુએ આવો જ ઉપદેશ દેવો જોઈએ.

ઉત્તર :– આવો જ. ઇ તો વાત જ થઈ. ઉપદેશની વ્યાખ્યા જ આ છે. સારા ઉપદેશમાં સ્વ-પરથી ભિન્નતા બતાવવી એ જ ઉપદેશનું ફળ છે. સ્વ-પર બતાવવું એ જ ઉપદેશનું તાત્પર્ય છે. સ્વ-પરની એકતા તો માની રહ્યો છે, હવે એને કરવું છે શું? સમજાણું કાંઈ? ઉપદેશ તો એવો હોય તેને ઉપદેશ કહીએ કે બે જુદાને બે જુદાપણે જણાવે. આસ્રવતત્ત્વને આત્માથી જુદું જણાવે, કર્મને, અજીવ ને આસ્રવથી જુદું જણાવે અને આત્માને કર્મ તો જુદા છે જ. સમજાણું કાંઈ?

અથવા પરમાં ક્યાંય સુખ છે એવો ઉપદેશ જ્ઞાનીનો હોય નહિ. કેમકે એમ છે નહિ. તો પોતે પણ વિકલ્પમાં એમ ન લાવે કે ક્યાં ઇન્દ્રિયોમાં અને પરમાં ક્યાંય સુખ છે એવો વિકલ્પ એને ન આવે. વિકલ્પ એમ આવે કે, આ આનંદ અહીં છે, અહીં દુઃખ છે. સુદઢપણે વિકલ્પ આવે પછી પરથી જુદા પાડવાનો અભ્યાસ કરે. સમજાણું કાંઈ? ૩૩ ગાથા છે. બે ત્રગડા છે. કહો, સમજાણું?

'ઉસકે અનુસાર અભ્યાસ કરના ચાહિયે.' સુદઢપણે જે વિવેક પેદા કરવાવાળા વાક્યો કહ્યાં હતા,... શું? સુદઢપણે સ્વ-પરને ભેદ પાડનારા વાક્યો કહ્યાં હતા, એ વાક્યને અનુસારે સ્વ-પરના ભેદનો અભ્યાસ કરવો. ઓહોહો..! ટૂંકામાં બહુ સમાડી દીધું છે. 'મગનભાઈ'! બહુ સમાડ્યું છે! સ્વ એટલે જ્ઞાન ને આનંદ, પર એટલે રાગ વિકલ્પ અને પર બધું. બેને જોરદાર વાક્યથી કહ્યું હતું તેને **'અનુસાર અભ્યાસ કરના ચાહિયે.'** તે અનુસાર અભ્યાસ કરવો. કહ્યું હોય કાંઈક ને અભ્યાસ કરે કાંઈક તો એ ઉપદેશ જીલ્યો નથી. એના ખ્યાલમાં

એ આવ્યું નથી એના વિકલ્પમાં પણ એવું જ્ઞાન આવ્યું નથી. વિકલ્પમાં એવું જ્ઞાન આવ્યું નથી કે આ તો સ્વ ને પર જુદું બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– ... બાકી ધ્વનિ તો એક પ્રકારે છે.

ઉત્તર :– ધ્વનિ તો જોરદાર છે એ ધ્વનિ. જોરદારથી કહેવાનું હતું એ કહ્યું, આવે છે કે નહિ? આવે છે 'પ્રવચનસાર'ના છેલ્લા ભાગમાં 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' (કહે છે). એ બધું આવે છે, 'દેવાનુપ્રિયા'! એને પેલું સામાનું કાઢી નાખીને પોતાનું પાછું... અહીં તો બધા આધાર છે, હોં! જોરથી કહ્યું તે કહેવાય ગયું, એમ કહે છે. સમજાણું?

(પ્રવચનસાર, શ્લોક–૨૨) **'આ રીતે (આ પરમાગમમાં) અમંદપણે (જોરથી, બળવાનપણે) મોટે અવાજે) જે થોડુંઘણું તત્ત્વ કહેવામાં આવ્યું, તે...'** આચાર્યોની પણ બધી શૈલી જે છે... 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ની તો ગજબની શૈલી! 'કુંદકુંદાચાર્ય' ને 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' ગજબની શૈલી! અહીં કહ્યું જુઓ! ટીકા છે, હોં! સમજાણું? કો'કનું એમ નથી. કળશ છે ને? ક્યાં આવ્યું ઇ? **'मुच्चावचं'** દેખો! પહેલું પદ છે. **'इति गदितमनीचैस्तत्त्वमुच्चावचं यत्'** જુઓ! શબ્દ છે. ૨૨મો છેલ્લો કળશ, છેલ્લામાં છેલ્લું છે. 'પ્રવચનસાર'માં છેલ્લામાં છેલ્લો કળશ, 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'નો (છે). આ રીતે પરમાગમમાં અમંદપણે–અમંદપણે કહ્યું છે. અમંદપણે. મંદપણે આમ ધીમે ધીમે એમ નહિ. અમંદપણે. અંતર જોર પુરુષાર્થ છે, વાક્યમાં પણ જોરથી બળવાનપણે મોટે અવાજે એમ કહ્યું પાછું, જુઓ! અમારે પંડિતજીએ અર્થ કર્યો છે, હોં! પાછો. કૌંસમાં લખ્યું.

'જે થોડુંઘણું તત્ત્વ કહેવામાં આવ્યું, તે બધું ચૈતન્યને વિષે ખરેખર અગ્નિમાં હોમાયેલી વસ્તુ સમાન (સ્વાહા)...' બધું સ્વાહા થઈ જાય, ગમે એટલું જોરદાર કહ્યું પણ એ આત્મા જ્ઞાનાનંદ છે એમાં બધું સમાય જાય છે. સમજાણું કાંઈ? ઇ બધા શાસ્ત્રના આધાર છે. 'રાજકોટ'માં તો બહુ પૂછાતું. રાત્રે પ્રશ્ન ઓહો..! એક પછી એક, એક મૂકે ને એક મિનિટમાં ફડાક ફડાક કાઢે. ઘણો અભ્યાસ 'રાજકોટ'માં, એવો અભ્યાસ ઘણો એ લોકોનો. પાછી માથાકૂટ નહિ, હોં! આમ કીધું ફટ જવાબ ન આપે. થઈ રહ્યું, જાઓ! વળી બીજું. કહો, સમજાણું આમાં?

'ઉસકા અભ્યાસ કરના ચાહિયે. બાર બાર અભ્યાસ કરનેસે...' પાછું આટલું લીધું જોયું? એકલે અભ્યાસે, એકલે નહિ, વારંવાર અભ્યાસ. જ્ઞાયક તરફનો ઝુકાવ, રાગથી ઉપેક્ષા વારંવાર કરવાની. સમજાણું? સ્વ તરફનો આશ્રય, પર તરફની ઉપેક્ષા. **'બાર બાર અભ્યાસ કરનેસે સંવિત્તિ-અપને લક્ષ્યકા અનુભવ હોને લગતા હૈ.'** આ કારણે પોતાના લક્ષની સંવિત્તિ થાય છે, એમ કહે છે. સમજાણું? સંવિત્તિ છે ને **'गुरूपदेशादभ्यासात्संवित्तेः'** **'અપને લક્ષ્યકા અનુભવ હોને લગતા હૈ.'** રાગ અને આત્મા, બેના જુદા અભ્યાસથી પોતાના લક્ષનો, આત્માના લક્ષનો, આત્માના વલણનો, આત્માના ધ્યેયનો **'અનુભવ હોને લગતા હૈ.'** આમ પર પર,

સ્વ-પર, સ્વ-પર કરતાં આત્માના લક્ષનો અનુભવ થવા લાગે છે, એમ કહે છે. સ્વ-પરને જુદાં પાડતા પાડતા સ્વ તરફ ઢળી જાય છે, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પહેલાં અભ્યાસમાં આવે કે આ પર છે, આ જ્ઞાન છે, આ જ્ઞાન છે, આ રાગ છે, આ પર તરફનો (વિકલ્પ) ઉઠે છે. **'અપને લક્ષ્યકા અનુભવ હોને લગતા હૈ.'** ખલાસ! પેલું પર પછી છૂટી જાય છે.

'સંવિત્તિ–અપને લક્ષ્યકા અનુભવ લગતા હૈ,...' જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન જ્ઞાયક પ્રભુ, એનું લક્ષ એનો અનુભવ એને અનુસરીને વેદન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? ૩૩ ગાથા પણ બહુ સારી આવી. **'ઉસ સંવિત્તિ (સ્વસંવેદન) કે દ્વારા...'** પહેલું તો કીધું અભ્યાસ કરનેસે સંવિત્તિ એમ કહ્યું. પરથી જુદું પાડવાથી ભેદજ્ઞાનથી સ્વલક્ષ થઈ જાય છે એમ કહે છે. અને એવા વેદન **'દ્વારા જો સ્વાત્માકો પરસે ભિન્ન જાનતા દેખતા હૈ,...'** સ્વાત્માને આમ પરથી જુદો જાણે-દેખે છે. આમ પોતાને જાણે-દેખે છે. પરથી જુદો પોતાને જાણે-દેખે છે. જ્ઞાન... જ્ઞાન... જ્ઞાન..., આનંદ જ્ઞાયક... જ્ઞાયક... એમ.

'ભિન્ન આત્માકા અનુભવ કરનેવાલા...' ભગવાનઆત્મા રાગથી, પરથી ભિન્ન અનુભવ કરવાવાળા **'મોક્ષ-સુખકો...'** જુઓ! ભિન્ન આત્માનો અનુભવ કરવાવાળા, એમ કહ્યું છે અહીં, હોં! હજી હેઠે (નીચેના ગુણસ્થાને અનુભવ થાય છે). **'મોક્ષ-સુખકો નિરન્તર-હંમેશા વિચ્છેદ રહિત અનુભવ કરને લગ જાતા હૈ.'** જેટલી રાગરહિત સ્વભાવમાં એકતા થઈ એટલો છૂટો પડ્યો, એટલો જુદા આત્માના અનુભવ કરવાવાળો પોતાનો આનંદ એટલે છૂટેલો રાગ રહિત જે સ્વભાવ એના મોક્ષના સુખને નિરંતર–હંમેશાં, નિરંતરની વ્યાખ્યા કરી, વિચ્છેદ રહિત–આંતરા રહિત અતીન્દ્રિય આનંદ તરફમાં ઢળેલો ભાવ નિરંતર આનંદને **'અનુભવ કરને લગ જાતા હૈ.'** એ અતીન્દ્રિય આનંદની, મોક્ષના સુખની–આનંદની વાનગી અહીં લેતો જાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ બધું કરવાના, કરવાના સારરૂપે આ છે. ભણીને કરવું હોય તો આ, સમજણ કરીને કરવું હોય તો આ, શાસ્ત્ર વાંચીને, સાંભળીને કરવું હોય તો આ.

મુમુક્ષુ :– જિંદગીમાં કરવા યોગ્ય હોય તો આ.

ઉત્તર :– આ, જીવનમાં, જીવનમાં કરવા જેવું હોય તો આ. આહાહા..! પછી આ મંદિર ક્યારે કરવા? પંદર દી'માં શું કર્યું? મુદત નાખી. કહો, સમજાણું? કરવું કે દિ'?

અહીં તો કહે છે કે, ભિન્નતાનું કરવું એ કરવું. ભિન્નનું કરવું એ કરવું નહિ. તારાથી ભિન્નનું કરવું એ કરવું નહિ. એ કરી શકતો નથી. આહાહા..! એ.. 'ચંદુભાઈ'! 'ચંદુભાઈ' ભેગા છે ને એમાં? આહા..! આત્માથી ભિન્નનું એટલે રાગનું ને શરીરનું ને કર્મનું કરવું એ કરી શકતો નથી. એનાથી જુદો આત્માને કરવો એ કરી શકે છે. આહાહા..! વાહ! સમજાણું કે નહિ? કહો, આ તો છોકરાઓને પણ સમજાવ્યું છે, હોં! આમાં કાંઈ (ભાષા

અઘરી નથી). બહુ સાદી અને બહુ સાર. સાદી ને સાર. વાહ રે વાહ..! જુઓ! આ સમવસરણના દિવસમાં સમવસરણમાં ભગવાનનું આમ આવ્યું હતું. આહાહા..! પર જાજા હોય તો મને ઠીક, પર થોડા હોય તો મને અઠીક એવું વાક્ય ભગવાનના ઉપદેશમાં નહોતું આવ્યું, કહે છે. પરથી જુદું પાડવામાં ઠીક એમ ભગવાનના વાક્યમાં આવ્યું હતું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

બધા સંતોનો, ગુરુઓનો, શાસનનો, વીતરાગનો ઉપદેશ સ્વની એકતા ને પરની ભિન્નતા માટેનો બધો ઉપદેશ છે. એ જ્યાં પરની ભિન્નતા ને સ્વની એકતા ન હોય એ ક્યાંક પરને સ્વથી લાભ થાય, સ્વ પરનું કરી શકે એવો ઉપદેશ ભગવાનનો હતો નહિ. ભગવાનનો ઉપદેશ એવો હોય નહિ. છૂટા કેમ પડ્યા? સમજાણું કાંઈ? અજ્ઞાન, રાગથી છૂટા પડીને એકલા વિજ્ઞાન વીતરાગ થઈ ગયા એ તો. અજ્ઞાન છૂટીને જ્ઞાન થયું, રાગ છૂટીને વીતરાગ થયા. આહાહા..! એ તદ્દન છૂટીને વીતરાગવિજ્ઞાન થયા એના ઉપદેશમાં શું આવે? આ રાગથી છૂટીને અહીં જા, અહીં ઠર, અહીં ઠર. છૂટીને આને માન ને એમાં ઠર, એવું જ આવે. 'મગનભાઈ'! આહાહા..! કહો, બધી લાખ વાતની વાત આ આવે એમાં. ચારે અનુયોગમાં ... કથન હોય. આ જ કથન છે એની અંદર. કોઈ પણ સમજાવવાની રીતમાં આવું છે. જેવા પૃથક છે, જેવા પૃથકને તે રીતે જણાવવું અને પૃથકપણું કરાવવું એ આ ઉપદેશનું તાત્પર્ય છે. આહાહા..! સમજાણું? આમાં તો પ્રશ્ન ને અવકાશ પણ ક્યાં છે?

અહીં તો પહેલેથી વ્યવહાર અને નિશ્ચય બેય જુદા છે એમ ભગવાનના ઉપદેશમાં આવ્યું. એટલે સ્વ ને પરની જુદાઈ કરવાનો ઉપદેશ હતો. પર વ્યવહાર ને સ્વ નિશ્ચય બેય એક માન્યા છે તો અનાદિથી. સમજાણું કાંઈ? વ્યવહાર-જેટલી રાગની મંદતા, એનાથી પણ જુદો ભેદ પાડ અને ઠર અહીં, એમ ભગવાનનો ઉપદેશ હતો. સમજાણું કાંઈ? પણ વચ્ચે વ્યવહાર આવે, આવે પણ એને જુદો જાણવા માટે તું પ્રયત્ન કર. એ વડે અહીં થાય એવો પ્રયત્ન છોડી દે. એમ છે જ નહિ, ઉપદેશમાં એમ છે નહિ ને એ રીતે થતું પણ નથી એમ કહે છે. ઉપદેશમાં એમ ન હોય અને એમાં થાય એમ હશે? એમાં એમ થતું નથી. રાગથી નિશ્ચયમાં જવાય એમ થતું નથી. રાગથી ભિન્ન પડતા જ, સ્વ-પરને ભિન્ન પાડતા સ્વમાં એકાગ્ર થાય એવી વસ્તુની સ્થિતિ છે. આહાહા..! આહાહા..! કહો, 'વજુભાઈ'! આ તો આ પકવાન પીરસાય છે, લાડવા પછી મળશે. આહાહા..!

ગાથા એવી આવી ગઈ ને! જુઓને! કહો, 'ઇષ્ટોપદેશ'ની શરૂઆત અહીંથી થઈ હતી, ૩૨ થઈ ગઈ હતી. પરનો ઉપકાર છોડી દે. ભાવ છે ઇ, હોં! કરે છે ક્યાં? થોડું આનું કરી લઉં, છોકરાનું થોડું, છોડીનું થોડું, ગામનું થોડું, દેશનું થોડું, સંઘનું, સમજ્યા ને? કોઈ જાત્રાનું, કોઈ ટ્રસ્ટનું, કોઈ પર્વતનું, કોઈ આનું, કાંઈક કરી લઉં થોડું. આહાહા..! પછી કોઈ તીર્થરક્ષા માટે નહિ જાય, આ બધા માણસો એમાં ઢીલા પડી જાશે. એય..! 'સોગનચંદજી'!

મુમુક્ષુ :– જે થવાનું એ થવાનું.

ઉત્તર :– ઇ જ કહે છે, બાપુ! સાંભળ તો ખરો પ્રભુ! એ ત્યાં થવાનું તો થાય છે પણ પર છે ને તું સ્વ છે એમ જુદાઈ કરીને ઠર એ કરવાનું તારે છે. ઉતાવળો થા તોય થવાનું હશે એ થાશે અને ધીરો થઈને સ્વમાં જાઈશ તોય બહારમાં થવાનું હોય ઇ થાય. આહાહા..! વાહ રે વાહ..! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? બહુ ઝટ, ઝટ ધ્યાન રાખો નહિતર આમ થશે. પેલા કહે, આપણે અત્યારે કાળ આવ્યો છે માટે આમ કરી દઈએ. કોણ એ કરે? સાંભળને ભાઈ! પરથી જુદા પાડવાનું કરવાનું એમાં પરનું આમ કરી દે એવું એમાં આવે ક્યાં? આ તો મૂળ માર્ગની વાત છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘મૂળ માર્ગ સાંભળો જૈનનો રે, કરી વૃત્તિ અખંડ સન્મુખ’ પોતાની સન્મુખ દૃષ્ટિ કર એમાં બધું સમાય જાય છે. આહાહા..! ભિન્ન આત્માનો અનુભવ કરવાવાળો–રાગતત્ત્વ અને આત્મતત્ત્વ, સ્વ અને પર બેની જુદાઈ અનુભવ કરવાવાળો મોક્ષ-સુખને નિરંતર (અનુભવે છે). રાગથી જેટલો છૂટ્યો, સ્વમાં જેટલો રહ્યો તેટલું સુખ ‘**વિચ્છેદ રહિત અનુભવ કરને લગ જાતા હૈ.**’

‘**ક્યોંકિ વહ મોક્ષ-સુખકા અનુભવ, કર્મોંસે ભિન્ન આત્માકા અનુભવન કરનેવાલોંકો હોતા હૈ,...**’ કેમકે છૂટેલા મોક્ષનું સુખ એનો અનુભવ, ‘**કર્મોંસે ભિન્ન...**’ કર્મ મને રોકતું હતું ને કર્મ મને અટકાવે એમ નથી. ઇ છે એનાથી હું જુદો છું, છે એનાથી જુદો છું એનાથી અટક્યો નહોતો અને એ કાંઈ ઢીલું પડે તો મારામાં આવી શકે એવું નથી. કેમકે એ તો ભિન્ન છે. ‘**કર્મોંસે ભિન્ન આત્માકા અનુભવન કરનેવાલોંકો હોતા હૈ,...**’ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનમૂર્તિ આનંદ, કર્મ પદાર્થથી જુદો. હવે જુદો ક્યારે જાણે? એનાથી મને નુકસાન થાય એ જુદો જાણે? એ કાંઈ માર્ગ આપે તો મને લાભ થાય એ જુદો જાણે? એનું લક્ષ ન્યાં જાય છે કે આ મને કાંઈક માર્ગ આપે. એ ગમે તે સ્થિતિ હો હું એનાથી જુદો છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એની સ્થિતિ બદલાવવી નથી, એની સ્થિતિ ઘટાડવી નથી, કાંઈ કરવી નથી, એમ કહે છે. ઇ છે એનાથી જુદો પાડીને અનુભવવો એટલી વાત છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ કેળવણી જ્ઞાનીના ઘરની કસરત છે. આહાહા..! ‘**અન્યોંકો નહીં.**’ આવો અનુભવ કર્મને એક માનનારા (કરી શકતા નથી). કોઈ પણ સ્થિતિએ કર્મ રહ્યું એ અજીવ તત્ત્વ છે. હું ચૈતન્ય તત્ત્વ છું. એનાથી જુદા જાણનારને અનુભવ થાય છે. એનો દાખલો આપશે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)